

УДК 378.014:159.95:82

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-2-37>**Олена МОСКАЛЕНКО,**
*orcid.org/0000-0003-3182-6801**доктор педагогічних наук,
професор кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна) concordmoskalenko@ukr.net*

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті проаналізовано теоретичні підходи до поняття «емоційний інтелект». Актуалізовано питання розвитку емоційного інтелекту у навчанні майбутніх перекладачів художньої літератури. Художній переклад вимагає збереження не тільки змісту, але й стилю, емоційного забарвлення, ритму та звучання оригінального тексту. Перекладач художньої літератури має відтворити атмосферу твору, його образи та метафори, зберігаючи при цьому індивідуальний стиль автора. Це потребує не лише лінгвістичних знань, але й творчих здібностей, оскільки часто виникає необхідність у пошуку оригінальних рішень для передачі художніх засобів. Автором наголошено на тому, що важливим у підготовці майбутніх перекладачів є розвиток емоційного інтелекту та емпатії, що дозволяє краще розуміти почуття, емоції та мотивації інших людей, сприяє більш точному відтворенню емоційного забарвлення та підтексту оригінального твору, що є важливим елементом художнього перекладу. Емоційний інтелект визначено як здатність індивіда усвідомлювати, приймати та керувати емоційними станами та почуттями, як власними, так і інших людей. Емоційна обізнаність включає фізіологічні, поведінкові та когнітивні аспекти, що сприяють інтенсивній реакції на тексти. Ця здатність розвивається упродовж життя завдяки досвіду в спілкуванні та професійній діяльності. Структура емоційного інтелекту охоплює самосвідомість (емоційна самосвідомість, самооцінка, впевненість у собі); соціальна обізнаність (емпатія, організаційна обізнаність, самоорієнтація); самоврядування (самоконтроль, адаптованість, ініціативність, орієнтація на досягнення); соціальні навички (лідерство, вплив, спілкування, актуалізація особистісних змін, поведінка в конфліктних ситуаціях, активність у межах мікрогруп, побудова зв'язків). Науковці наголошують на тому, що кожна людина поєднує різні види пізнавальної діяльності і має свій індивідуальний тип знань, який повинен відповідати її стилю навчання. Емоційний інтелект допомагає перекладачам більш глибоко розуміти емоційні стани та наміри авторів і персонажів художніх творів, які вони перекладають.

Ключові слова: емоційний інтелект, майбутні перекладачі, навчання перекладачів, переклад художньої літератури.

Olena MOSKALENKO,
*orcid.org/0000-0003-3182-6801**Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) concordmoskalenko@ukr.net*

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS OF FICTION LITERATURE

The article analyzes theoretical approaches to the concept of “emotional intelligence”. The article actualizes the issue of the development of emotional intelligence in the training of future translators of fiction literature. Literary translation requires preserving not only the contents, but also the style, emotional color, rhythm and sound of the original text. The translator of fiction must reproduce the atmosphere of the original work, its images and metaphors, while preserving the individual style of the author. This requires not only linguistic knowledge, but also creative abilities, as there is often a need to find original solutions for the transfer of artistic means. It is emphasized that the development of emotional intelligence and empathy is important in the training of future translators, which allows to better understand the feelings, emotions and motivations of other people, contributes to a more accurate reproduction of the emotional coloring and subtext of the original work, which is an important element of literary translation. Emotional intelligence is defined as an individual's ability to perceive, accept, and manage emotional states and feelings, both one's own and those of others. Emotional awareness includes physiological, behavioral, and cognitive aspects that contribute to an intense response to texts. This ability develops throughout life through experience in communication and professional activities. The structure of emotional intelligence encompasses: self-awareness (emotional self-awareness, self-esteem, self-confidence);

social awareness (empathy, organizational awareness, self-orientation); self-management (self-control, adaptability, initiativeness, achievement orientation); social skills (leadership, influence, communication, actualization of personal changes, behavior in conflict situations, activity within microgroups, building connections). Scientists emphasize that each person combines different types of cognitive activity and has his/her own individual type of knowledge, which should correspond to a particular learning style. Emotional intelligence helps translators to more deeply understand the emotional states and intentions of the authors and characters of the original works that they translate.

Key words: *emotional intelligence, future translators, training of translators, translation of fiction literature.*

Постановка проблеми. Переклад художньої літератури являє собою одну з найскладніших та найцікавіших галузей перекладацької діяльності. Цей процес вимагає не тільки досконалого володіння мовою оригіналу та мовою перекладу, але й глибокого розуміння культурного контексту, літературних традицій і стилістичних особливостей обох мов. Перекладач художньої літератури виступає в ролі посередника між авторами та читачами, сприяючи подоланню мовних і культурних бар'єрів.

Художній переклад вимагає збереження не тільки змісту, але й стилю, емоційного забарвлення, ритму та звучання оригінального тексту. Перекладач має відтворити атмосферу твору, його образи та метафори, зберігаючи при цьому індивідуальний стиль автора. Це потребує не лише лінгвістичних знань, але й творчих здібностей, оскільки часто виникає необхідність у пошуку оригінальних рішень для передачі художніх засобів. У цьому аспекті важливим є емоційний інтелект перекладача художньої літератури, оскільки цей вид перекладу пов'язаний не тільки зі знаннями мови, але й здатністю розуміти та передавати емоції, нюанси і культурні контексти. Тому розвиток емоційного інтелекту стає все більш актуальною та поширеною практикою навчання майбутніх перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж багатьох років вплив емоційних характеристик та емпатії особистості на якість перекладу привертає увагу вітчизняних і зарубіжних науковців із різних галузей. Так, наукові розробки М. Баяті, Г. Гаємі, Д. Гоулмена, П. Селовеї, К. Петрідес, Л. Засекіної спрямовані на дослідження психологічних засад перекладу та поступово сформували окрему наукову галузь – психологію перекладу. Науковці Н. Дячук, Т. Криворучко досліджували методику розвитку емоційності перекладачів художніх текстів, С. Челало розглянула емоційний інтелект у контексті розвитку особистості; В. Федорченко, Т. Івахнюк, М. Ананьєва, Н. Боброва, О. Ганчо провели компаративне дослідження емоційний інтелекту у діяльності викладача вищої школи, здобувача вищої освіти та практикуючого лікаря; наукові праці Е. Івашкевич, Р. Сімко присвячені ролі емоційного інте-

лекту в актуалізації контекстуальності матеріалу, що вивчається; Г. Савонова фокусувала увагу на розвитку емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти; Я. Бойко схарактеризував емоційний інтелект як професійно-особистісну складову розвитку перекладача. Саме тому, емоційний інтелект відіграє важливу роль у навчанні майбутніх перекладачів як одна із навичок “soft skills” і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи до проблеми емоційного інтелекту у навчанні майбутніх перекладачів художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. У широкому контексті емоційний інтелект розглядається як здатність розрізняти позитивні та негативні емоції, а також вміння перетворювати негативні емоційні стани на позитивні. У міжособистісній взаємодії розуміння емоцій часто є ключовим елементом ефективної комунікації. Емоційний інтелект визначається як здатність індивіда усвідомлювати, приймати та керувати емоційними станами та почуттями, як власними, так і інших людей. Ця здатність розвивається упродовж життя завдяки досвіду в спілкуванні та професійній діяльності (Челало, 2015).

Дослідники Дж. Мейер та П. Селоуей наприкінці 20-го століття вперше описали поняття емоційного інтелекту як «вміння дати раду своїм і чужим емоціям: точно зрозуміти, оцінити і виразити їх. Дослідники виокремили чотири напрямки емоційного інтелекту:

- як ми оцінюємо та виражаємо емоції;
- що про них знаємо;
- як ними керуємо;
- як на їх основі приймаємо рішення.

Перший компонент емоційного інтелекту – оцінка і вираження емоцій – є фундаментальним у будь-якій соціальній взаємодії. Розвинений емоційний інтелект дозволяє точно оцінювати емоції інших людей, що допомагає уникати непорозумінь. Друга складова емоційного інтелекту полягає у знанні про емоції. Це не лише знання назв, типів або класифікацій емоцій, але й розуміння їх у ширшому культурному та суспільному контексті, що включає усвідомлення факторів, які викликають певні емоції у відповідному середовищі. Третя складова емоційного інтелекту стосу-

ється управління емоціями. Це включає здатність контролювати прояви емоцій, таких як стримування гніву, а також регулювання свого емоційного стану після його прояву, наприклад, заспокоїтися після гніву. Четверта складова пов'язана з поведінкою. Визначивши та правильно інтерпретували емоції іншої людини у спілкуванні, важливо вирішити, як відповідно поводитись. Емоції надають таку ж цінну інформацію, як і вчинки, слова та жести, і ця інформація використовується для обґрунтування подальших дій (Смоляр, 2017).

Розвиваючи цю теорію, емоційний інтелект пізніше став визначатися як поєднання чотирьох здібностей, які освоюються в онтогенезі послідовно:

- сприйняття, ідентифікація емоцій (власних та інших людей);

- управління власними емоціями та почуттями інших людей – рефлексивна регуляція емоцій, необхідна для емоційного та інтелектуального розвитку;

- розуміння емоцій – здатність класифікувати й інтерпретувати значення емоцій, що стосуються взаємовідносин; усвідомлювати переходи від однієї емоції до іншої;

- фасилітація мислення – здатність викликати певну емоцію і потім контролювати її (Савонова, 2021: 8).

Дослідниця Челало С. під емоційним інтелектом розуміє сукупність здібностей, що дають змогу людині усвідомлювати як власні емоції, так і емоції оточуючих. Особи з високим рівнем емоційного інтелекту здатні керувати своєю емоційною сферою, їхня поведінка є більш гнучкою, тому вони більш легко досягають поставлених цілей шляхом взаємодії з іншими людьми. Емоційний інтелект часто сприймається через крайнощі, зокрема, як як інструмент для маніпуляції іншими. Проте, на думку дослідниці, емоційний інтелект слід розглядати як здатність досягати рівноваги між раціональним мисленням і емоціями. Він допомагає уникати імпульсивних дій, знижуючи вплив негативних емоцій і зменшуючи ризик бути підданими маніпуляціям з боку інших. Емоційний інтелект можна розвивати й вдосконалювати, оскільки він є частиною ширшої системи інтелектуальних здібностей, включаючи емоційний, практичний і творчий аспекти. Управління емоціями інших, а також вплив на їх емоційний стан є важливими складовими емоційного інтелекту (Челало, 2015). Таким чином, С. Челало робить висновок, що емоційний інтелект охоплює самосвідомість, самоконтроль, соціальну чуйність і вміння управляти міжособистісними відно-

синами, що сприяє розвитку особистості в сучасному суспільстві.

Досліджуючи проблему емоційного інтелекту, науковці Н. Дячук, Т. Криворучко вважають, що особливе значення для перекладача художніх текстів має здатність сприймати й розуміти емоції. Це дозволяє не лише відчувати внутрішній світ автора оригіналу, але й передати ці відчуття читачам перекладу. Емоційна обізнаність включає фізіологічні, поведінкові та когнітивні аспекти, що сприяють інтенсивній реакції на тексти. Розвинута емоційна чутливість допомагає перекладачеві краще оцінювати ситуації та регулювати свої фізіологічні процеси, що є важливим для точного відтворення мовленнєвих особливостей оригіналу (Дячук, Криворучко, 2019). У своєму дослідженні науковці пропонують вибір текстів з темпоральним ланцюгом подій як ефективний метод стимулювання розвитку емоційності у перекладачів. Ми погоджуємося з тим, що такі тексти змушують фахівців з перекладу оперативно переключатися між різними сюжетними лініями, сприяючи виклику різноманітних емоцій та почуттів. Гнучкість мисленнєвих процесів у перекладі стає результатом різкої зміни емоційних сцен в одному тексті.

Вартим уваги є дослідження емоційного інтелекту у діяльності викладача вищої школи, здобувача вищої освіти та практикуючого лікаря, яке провели науковці-медики. Вони вважають, що рівень емоційного інтелекту лікарів певною мірою може сприяти виживанню в умовах війни, оскільки вони мають зцілювати не тільки тіло, але й душу свого пацієнта і при цьому вберегти себе від професійного вигорання. Люди, у яких не сформовані емоційні основи сприйняття життя, опинились сьогодні у непростих «емоційних обставинах». На кожному людину сьогодні обрушується величезна кількість інформації з професійних медіаресурсів. Слід врахувати, що спосіб подачі інформаційного матеріалу, враховує усі здобутки сучасної психології. При цьому для впливу на слухача використовуються різні методи – інтонація, тембр голосу, жести, посмішка, довірчий тон і таке інше. Слід перевіряти джерела інформації, оскільки подача матеріалу сильно впливає на наші емоції та може призвести до надзвичайно негативних наслідків. Важливість емоційного інтелекту в діяльності викладача також є очевидним, він виявляється у балансі між власним лідерством та розумінням відданості своїй професії. Здобувач вищої освіти має сприйматись викладачем як особистість. Викладач повинен підтримувати його зусилля, мотиви, визнати сильні та слабкі сторони (Федор-

ченко, Івахнюк, Ананьєва, Боброва, Ганчо, 2024). Погоджуючись з науковцями, зазначимо, що ігнорування, приниження та образи абсолютно недопустимі у будь-якій освітній діяльності. Важливо усвідомлювати необхідність турботи про здобувачів, зберігати власну психоемоційну стабільність, вміти встановлювати чіткі межі, бути впевненим у собі та об'єктивно оцінювати свої можливості у спілкуванні та вирішенні конфліктів. Коли викладач має повагу з боку здобувачів та водночас підтримує довірливі відносини з ними, це сприяє кращому сприйняттю навчального матеріалу будь-якого рівня складності. Наприклад, позитивний настрій на занятті впливає на мотивацію та продуктивність здобувачів та спрямувати освітній процес у конструктивне русло. На кожному занятті варто цікавитись емоційним станом здобувачів, часом проявляти співпереживання, встановлювати контакт за допомогою посмішки, рухів, тембру голосу.

Досліджуючи структуру емоційного інтелекту в актуалізації контекстуальності матеріалу, що вивчається, науковці Е. Івашкевич, Р. Сімко виокремили такі компоненти емоційного інтелекту: самосвідомість (емоційна самосвідомість, самооцінка, впевненість у собі); соціальна обізнаність (емпатія, організаційна обізнаність, самоорієнтація); самоврядування (самоконтроль, адаптованість, ініціативність, орієнтація на досягнення); соціальні навички (лідерство, вплив, спілкування, актуалізація особистісних змін, поведінка в конфліктних ситуаціях, активність у межах мікрогруп, побудова зв'язків). Науковці наголошують на тому, що кожна людина поєднує різні види пізнавальної діяльності і має свій індивідуальний тип знань, який повинен відповідати її стилю навчання. Тому перш, ніж відповісти на запитання вчителя, учень має актуалізувати інформацію, необхідну для відповіді. Ця інформація постає у вигляді зорових, слухових і кінестетичних зображень (Івашкевич, Сімко, 2020).

Я. Бойко вважає, що розвиток емоційного інтелекту вимагає свідомих зусиль та практики. Для цього є психологічні стратегії і техніки, за допомогою яких можна розвинути свій емоційний інтелект і зменшити рівень тривожності (Бойко, 2024). З-поміж таких стратегій є такі:

– *самоспостереження* є важливим інструментом для кращого розуміння власних емоцій та реакцій. Аналізуючи свої емоційні стани, почуття та реакції на різні ситуації, а також їхні причини та наслідки, можна глибше усвідомити власні емоційні процеси;

– *розуміння емоцій* сприяє більш точному розпізнаванню емоцій як у собі, так і в інших людях. Це включає вивчення різних типів емоцій, емоційних сигналів та їх значення, що є ключовим для розвитку емоційної компетентності;

– *розвиток емпатії* відіграє важливу роль у покращенні комунікації та міжособистісних відносин. Уміння розуміти емоції інших людей, враховувати їхні почуття при прийнятті рішень, а також здатність до співпереживання є важливими компонентами цього процесу. Спостереження за емоційними станами інших людей і спроба поставити себе на їхнє місце можуть значно покращити емпатійні навички.

– *керування емоціями* передбачає здатність контролювати власні емоційні реакції та знижувати рівень стресу. Це включає вивчення стратегій регулювання емоцій, таких як розслаблення, перемикання уваги, дистанціювання від ситуації, аналіз проблеми та вербалізація емоцій;

– *соціальна взаємодія* є критично важливою для ефективного спілкування з іншими людьми; вона передбачає активне слухання, розуміння інтересів і потреб оточуючих;

– *навчання від експертів, використання ресурсів*, таких як книги, подкасти чи відео, надає можливість значно розширити знання та навички у сфері емоційного інтелекту (Бойко, 2024).

Авторські наукові спостереження та педагогічний досвід підготовки перекладачів дають можливість зробити висновок, що емоційний інтелект допомагає перекладачам більш глибоко розуміти емоційні стани та наміри авторів і персонажів художніх творів, які вони перекладають. Розуміння емоційного забарвлення тексту дозволяє перекладачам точніше відтворювати атмосферу та емоції оригіналу в перекладі. Наприклад, тонкі відтінки іронії або сарказму можуть бути втрачені, якщо перекладач не відчуває емоційного контексту. Емоційний інтелект допомагає зберігати цілісність і багатогранність твору, забезпечуючи автентичність переданих емоцій.

Також емоційний інтелект допомагає майбутнім перекладачам справлятися зі стресом і невдачами. Переклад художньої літератури часто супроводжується великими емоційними навантаженнями через необхідність дотримання високих стандартів якості та роботи з творчими текстами. Уміння керувати своїми емоціями, залишатися мотивованим та позитивно налаштованим допомагає перекладачам зберігати продуктивність і не втрачати натхнення.

Окрім того, емоційний інтелект сприяє кращій комунікації між перекладачами і авторами, редак-

торами та іншими учасниками перекладацького процесу. Вміння розуміти та враховувати емоційні реакції інших людей допомагає будувати ефективні та продуктивні робочі стосунки. Це особливо важливо при роботі з авторськими текстами, де перекладач повинен поважати авторське бачення і вміти обговорювати варіанти перекладу без конфліктів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, переклад художньої літератури є складним і багатограним процесом, що вимагає від перекладача високої професійної майстерності,

креативності, емоційної глибини та розуміння культури. Це науково-творча діяльність, яка дозволяє літературознавцям та читачам насолоджуватися творами літератури різних народів, відкривати нові світи та розширювати культурні горизонти.

Особливо важливим у підготовці майбутніх перекладачів є розвиток емоційного інтелекту та емпатії, що дозволяють краще розуміти почуття, емоції та мотивації інших людей. Це сприяє більш точному відтворенню емоційного забарвлення та підтексту оригінального твору, що є важливим елементом художнього перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Я. Емоційний інтелект як професійно-особистісна складова розвитку перекладача. Різновиди інтелекту та їх роль в освітньому процесі XXI століття : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 грудня – 14 січня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 120 с.
2. Дячук Н. В., Криворучко Т. В. Методика розвитку емоційності перекладачів художніх текстів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69), № 1 Ч. 1, 2019. С. 141–145. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/part_1/27.pdf (дата звернення 27.07.2024)
3. Івашкевич Е., Сімко Р. Роль емоційного інтелекту в актуалізації контекстуальності матеріалу, що вивчається. Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Ка м'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 48. Кам'янець-Подільський, 2020. 340 с. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/issue/view/12173/6251> (дата звернення 27.07.2024)
4. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / Науково-методичний посібник / автор-укладач Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.
5. Федорченко В. І., Івахнюк Т. В., Ананьєва М. М., Боброва Н. О., Ганчо О. В. Емоційний інтелект у діяльності викладача вищої школи, здобувача вищої освіти та практикуючого лікаря. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. Том 24, Випуск 1 (85). 2024. С. 200–204. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/64bff74e-026c-481d-ac87-01722d709f09/content> (дата звернення 27.07.2024)
6. Челало С. Емоційний інтелект у контексті розвитку особистості. Матеріали III Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. «Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах інтеграції до європейського освітнього простору»? (22 травня 2015 року) URL: <https://cusu.edu.ua/en/konferentsii-2014-2015-nr/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/seksiia-1/3519-emotsiynnyu-intelekt-u-konteksti-rozvytku-osobystosti> (дата звернення 23.07.2024)
7. Що таке емоційний інтелект та як він впливає на життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/10/15/226957/> (дата звернення 20.07.2024)

REFERENCES

1. Boiko Ya. (2024). Emotsiynni intelekt yak profesiino-osobystisna skladova rozvytku perekladacha [Emotional intelligence as a professional and personal component of the translator's development]. *Riznovydy intelektu ta yikh rol v osvithnomu protsesi KhKhI stolittia: materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii, 4 hrudnia – 14 sichnia 2024 roku*. Lviv – Torun : Liha-Pres, 2024. 120 s. [in Ukrainian].
2. Diachuk N. V., Kryvoruchko T. V. (2019). *Metodyka rozvytku emotsiinosti perekladachiv khudozhnikh tekstiv* [The method of developing the emotionality of translators of fiction texts]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Tom 30 (69), № 1 Ch. 1, 2019. S. 141–145. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/part_1/27.pdf [in Ukrainian].
3. Ivashkevych E., Simko R. (2020). *Rol emotsiinoho intelektu v aktualizatsii kontekstualnosti materialu, shcho vuvchaietsia* [The role of emotional intelligence in the contextuality of the studied material]. *Problemy suchasnoi psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats Ka mia-nets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiie-nka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za nauk. red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi*. Vyp. 48. Kam'ianets-Podilskyi, 2020. 340 s. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/issue/view/12173/6251> [in Ukrainian].
4. *Rozvytok emotsiinoho intelektu v zakladi zahalnoi serednoi osvity* (2021). [Development of emotional intelligence in an institution of general secondary education]. *Naukovo-metodychnyi posibnyk / avtor-ukladach H. I. Savonova*. Lysychansk, 2021. 70 s. [in Ukrainian].
5. Fedorchenko V. I., Ivakhniuk T. V., Ananieva M. M., Bobrova N.O., Hanch O.V. (2024). *Emotsiynni intelekt u diialnosti vykladacha vyshchoi shkoly, zdobuvacha vyshchoi osvity ta praktykuiuchoho likaria* [Emotional intelligence in the activities of a teacher of a higher school, a student of higher education and a practicing doctor]. *Aktualni problemy suchasnoi medytsyny*. Tom 24, Vypusk 1 (85). S. 200–204. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/64bff74e-026c-481d-ac87-01722d709f09/content> [in Ukrainian].

6. Chelalo S. (2015). Emotsiyni intelekt u konteksti rozvytku osobystosti [Emotional intelligence in the context of personality development]. Materialy III Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf. «Problemy profesiinoho stanovlennia maibutnoho fakhivtsia v umovakh intehratsii do yevropeiskoho osvithnoho prostoru»? (22 travnia 2015 roku) URL: <https://cusu.edu.ua/en/konferentsii-2014-2015-nr/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/sektsiia-1/3519-emotsiynny-intelekt-u-konteksti-rozvytku-osobystosti>. [in Ukrainian].

7. Shcho take emotsiyni intelekt ta yak vin vplyvaie na zhyttia.[What is emotional intelligence and how it affects life]. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/10/15/226957/>. [in Ukrainian].